

ทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐต่อกระบวนการสร้างสันติภาพใน
จังหวัดชายแดนใต้: บทสัมภาษณ์เชิงคุณภาพจาก Peace Survey*

Perspectives of Politicians and Government Officials on the
Peacebuilding Process in Thailand's Southern Border Provinces:
Qualitative Interviews from the Peace Survey

ผายนีย์ ช. บุญพันธ์**

Kayanee Chor Boonpunth***

บทความนี้

Received

7 ตุลาคม 2568

Revised

25 พฤศจิกายน 2568

Accepted

3 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 มาจนถึงครั้งที่ 7 ในปี พ.ศ.2566 ถือเป็นกลไกสำคัญในการสะท้อนมุมมองประชาชนในพื้นที่ บทความนี้มุ่งศึกษาทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการสันติภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล 12 คน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมจากการสำรวจเชิงปริมาณของ Peace Survey ครั้งที่ 7 โดยใช้เครื่องมือสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัยพบประเด็นสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ ผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองที่แตกต่าง ทั้งกลุ่มที่เห็นว่าเป็นพัฒนาการเชิงบวก กลุ่มที่มองว่าเป็นกลไกสากลที่จำเป็น และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยเนื่องจากกังวลต่อการแทรกแซงจากต่างชาติ โดยนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นว่า กระบวนการดังกล่าวสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาได้ระดับหนึ่ง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 7

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ (ดร.)

*** Assistant Professor, Faculty of Management Sciences, Prince of Songkla University (Ph.D.)

แม้ยังมีข้อจำกัดและขาดประสิทธิผลที่ชัดเจน (2) ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้ให้ข้อมูล
เสนอว่าควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นความโปร่งใส การสร้างพื้นที่ปลอดภัยใน
การแสดงออก และการพัฒนากลไกทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับผู้นำท้องถิ่นที่เข้าใจปัญหาอย่างแท้จริง
(3) การแสวงหาทางออกทางการเมือง ถือเป็นหัวใจสำคัญของสันติภาพ โดยมีทั้งผู้ที่สนับสนุนโครงสร้างปกติ
และผู้ที่เสนอการกระจายอำนาจหรือการปกครองตนเอง รวมทั้งข้อเสนอให้จัดทำ Road Map การพัฒนา
ระยะยาวในด้านต่างๆ ของพื้นที่ ทั้งนี้ ทุกฝ่ายเห็นพ้องว่ากระบวนการเจรจาควรมีความต่อเนื่องและเปิดเผย
มากขึ้นเพื่อสร้างความเชื่อมั่น (4) ความคิดเห็นต่อท่าทีและมาตรการของรัฐบาล สะท้อนความคาดหวัง
ต่อการทำงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น การลดการรวมศูนย์อำนาจ และการยกระดับปัญหาชายแดนใต้
เป็นวาระแห่งชาติ นอกจากนี้ มีข้อเสนอให้ปรับโครงสร้างใต้พหุศัญสันติภาพ โดยลดบทบาททหารและ
เปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ด้านสันติภาพเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น (5) ข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพ ได้แก่
ความไม่ไว้วางใจระหว่างคู่ขัดแย้ง ความเปราะบางและความไม่ต่อเนื่องของกระบวนการเจรจาที่ขึ้นกับ
การเมืองระดับชาติ และโครงสร้างอำนาจรัฐที่ยังยึดกรอบความมั่นคงเป็นหลัก

คำสำคัญ: สันติภาพ, การสร้างสันติภาพ--ไทย (ภาคใต้), ความขัดแย้งทางสังคม--ไทย (ภาคใต้),
การบริหารความขัดแย้ง

Abstract

The Peace Survey, conducted continually since 2016 and reaching its seventh round in 2023, has served as a crucial mechanism for reflecting public perspectives on the peace process in Thailand's southern border provinces. This article examines the perspectives of politicians and government officials—critical actors in shaping the direction of peace—through in-depth, semi-structured interviews with 12 key informants. These qualitative findings complement the quantitative data obtained from the Seventh Peace Survey.

The findings highlight five key themes: 1) perspectives on the peace dialogue process varied among informants, ranging from viewing it as a positive development and a necessary international mechanism to opposing it due to concerns about foreign intervention. Despite its limitations and the absence of clear effectiveness, most respondents believed that the process could help ease tensions to some extent. 2) regarding public participation, informants emphasized the need for broader inclusion across all sectors, highlighting the importance of transparency, safe spaces for expression, and political mechanisms linked to local leaders who possess a genuine understanding of local issues. 3) political solutions, regarded as the core of peacebuilding, range from support for maintaining existing structures to proposals for decentralization or self-governance, as well as the formulation of a long-term development roadmap. All informants agreed on the need for more continuous and transparent negotiations to foster trust. 4) government stance and measures reflected expectations for closer engagement with the public, reduced centralization of power, and the elevation of the southern conflict to the national agenda. Suggestions were also made to restructure the peace dialogue framework by reducing the dominance of the military and allowing greater participation by peace experts. 5) key challenges to peace were identified, including mutual distrust between conflicting parties, the fragility and discontinuity of dialogue linked to national political dynamics, and state power structures that remain predominantly security-oriented.

Keywords: peace, Peace Survey, peace-building, social conflict--Thailand, Southern, conflict management

บทนำ

ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นปัญหาความขัดแย้งที่ดำเนินมาอย่างยาวนานกว่า 20 ปี และยังคงส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ตลอดจนเสถียรภาพด้านความมั่นคงของประเทศไทย ความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ผ่านมา มักเน้นหนักไปที่มาตรการด้านความมั่นคงโดยใช้กำลังทางทหารเพื่อลดความรุนแรงและควบคุมสถานการณ์ อย่างไรก็ตาม มาตรการทางการทหารเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนได้ จึงเกิดการเสริมสร้างมาตรการทางการเมืองเข้ามาเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการคลี่คลายปัญหา ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุข การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม ตลอดจนการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่

ในมิติของการรับฟังเสียงประชาชน “Peace Survey” ถือเป็นกลไกสำคัญที่เกิดจากความร่วมมือของสถาบันวิชาการและภาคประชาสังคมทั้งในและนอกพื้นที่ชายแดนใต้ โดยเริ่มต้นจาก 15 องค์กรในการสำรวจครั้งแรก และเครือข่ายในปัจจุบันขยายเพิ่มเป็น 25 องค์กร Peace Survey ได้ทำการเก็บข้อมูลจากประชาชนด้วยแบบสอบถามอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2559 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง โดยในระยะหลัง (ครั้งที่ 6–7) ได้มีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพควบคู่กับเชิงปริมาณ ผ่านการสัมภาษณ์ผู้นำความคิดที่มีบทบาทสำคัญของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งหนึ่งในกลุ่มที่มีบทบาทชี้ขาดต่อการขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ คือ นักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ การศึกษาทัศนะของกลุ่มบุคคลเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะไม่เพียงสะท้อนมุมมองของผู้ที่อยู่ในโครงสร้างอำนาจ แต่ยังช่วยชี้ให้เห็นทิศทางและโอกาสของกระบวนการสร้างสันติภาพในเชิงปฏิบัติ

กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้กำหนดประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การลดความรุนแรงในพื้นที่เพื่อสร้างความเชื่อมั่น การปรึกษาหารือกับประชาชนเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของกระบวนการ และการแสวงหาทางออกทางการเมืองซึ่งเป็นประเด็นที่ท้าทายต่อโครงสร้างอำนาจและอธิปไตยของรัฐ เนื่องจากรากเหง้าของความขัดแย้งเกี่ยวพันกับการเมืองและอัตลักษณ์ ความท้าทายเหล่านี้ยังซ้อนทับด้วยปัจจัยสำคัญ เช่น ความไม่ไว้วางใจระหว่างคู่ขัดแย้ง ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ และความเปราะบางของกระบวนการเจรจาที่ขึ้นอยู่กับการเมืองระดับประเทศ ดังนั้น การสร้างกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น การเปิดพื้นที่หารืออย่างต่อเนื่อง และการสนับสนุนโดยภาคประชาสังคมควบคู่กับบทบาทเชิงนโยบายของรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสดงเจตจำนงทางการเมืองที่ชัดเจน โปร่งใส และสม่ำเสมอจากรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ

ดังนั้น การศึกษาทัศนะของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจโอกาสและข้อจำกัดของการแก้ไขปัญหา

สถาบันพระปกเกล้า

ความขัดแย้งในพื้นที่ การวิจัยนี้ไม่เพียงแต่จะสะท้อนภาพรวมของการรับรู้และการกำหนดท่าทีเชิงนโยบาย แต่ยังสามารถเป็นข้อมูลสนับสนุนเชิงวิชาการในการกำหนดทิศทางการพัฒนาสันติภาพของประเทศไทยในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยมุ่งสำรวจมุมมองความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ เนื้อหาถูกจัดลำดับตามประเด็นสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ (2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (3) แนวทางเกี่ยวกับการแสวงหาทางออกทางการเมือง (4) ความคิดเห็นต่อท่าทีและมาตรการของรัฐบาล และ (5) ข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพชายแดนใต้

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเรื่องกระบวนการสันติภาพที่มีความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงการศึกษาวิจัยด้านสันติภาพและความขัดแย้ง โดยมีข้อถกเถียงสำคัญว่าการสร้างสันติภาพที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนและกลุ่มต่างๆ ในสังคมได้รับการกระจายอำนาจและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ (Turnley, 2009) การเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมเช่นนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างความโปร่งใสและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้อย่างตรงไปตรงมา หากยังทำให้เสียงของประชาชนได้รับการยอมรับในฐานะปัจจัยเชิงชอบธรรม (Legitimacy) ที่ทุกฝ่ายในความขัดแย้งต้องคำนึงถึง

ในหลายกรณีคู่ขัดแย้งมักกล่าวอ้างถึง “ความต้องการของประชาชน” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐ หรือฝ่ายที่เห็นต่าง การมีเครื่องมือที่สามารถสะท้อนเสียงของประชาชนได้อย่างแท้จริงจึงเป็นสิ่งจำเป็น เครื่องมืออย่าง Peace Poll หรือ Peace Survey จึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ว่าประชาชนในพื้นที่ความขัดแย้งต้องการอะไร และคาดหวังการแก้ไขปัญหาลikeใด ในทิศทางใด โดยความน่าเชื่อถือในเชิงวิชาการของเครื่องมือนี้ช่วยให้ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นฐานประกอบการเจรจาและกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ความสำเร็จจากการนำ Peace Poll ไปใช้ในการคลี่คลายความขัดแย้งในไอร์แลนด์เหนือ และมินดาเนาเป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนถึงประสิทธิผลของเครื่องมือนี้

งานวิจัยเชิงประจักษ์จำนวนมากยังยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่มทางสังคมเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความยั่งยืนของกระบวนการสันติภาพ ตัวอย่างเช่น การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม กลุ่มผู้หญิง คนชายขอบ และเยาวชน ถือเป็นองค์ประกอบที่ทำให้การสร้างสันติภาพ

มีความครอบคลุมมากขึ้นและลดความเหลื่อมล้ำทางอำนาจที่มักเป็นรากเหง้าของความขัดแย้ง (Turnley, 2009; Praszkie & Bartoli, 2014) นอกจากนี้ งานวิจัยสมัยใหม่ยังเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับกลุ่มที่ถูกมองข้ามในอดีต เช่น ผู้พิการที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางอาวุธ โดยในกรณีโคลอมเบีย มีการส่งเสริมให้ผู้พิการเข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นต่อกระบวนการสันติภาพ เพื่อให้การสร้างสันติภาพไม่ละเลยเสียงของผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริง (Portero & Bolaños Enríquez, 2018)

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังสอดคล้องกับแนวคิดการวิเคราะห์ความขัดแย้งเชิงลึกของ Norbert Ropers (2559 อ้างถึงใน บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ, 2561) ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจความขัดแย้งที่ซับซ้อน เพื่อให้มองเห็นภาพรวมและหาทางออกที่ยั่งยืนได้ โดยมี 4 องค์ประกอบหลักของการวิเคราะห์ความขัดแย้ง (Conflict Analysis Framework) ได้แก่ บริบทของความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้ง ผู้ที่มีส่วนร่วม และพลวัตของความขัดแย้ง ทั้งนี้การเน้นการทำความเข้าใจว่า ใครคือผู้ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาเป็นไปในลักษณะใด ทั้งในเชิงความขัดแย้งและความร่วมมือ วิธีคิดนี้ทำให้การวิเคราะห์ความขัดแย้งมีความรอบด้านมากกว่าเดิม และสะท้อนว่าการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนต่างๆ ไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบเสริม แต่เป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้การทำความเข้าใจปัญหาและการหาทางออกมีความครอบคลุมและแม่นยำยิ่งขึ้น

อีกหนึ่งกรอบคิดที่ได้รับการอ้างอิงอย่างกว้างขวางคือ “พีระมิดสันติภาพ” ของ Lederach (1997) ซึ่งนำเสนอแนวทางการทำงานของผู้คนในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับสูง (เช่น ผู้นำการเมือง) ระดับกลาง (เช่น ผู้นำชุมชนหรือองค์กรภาคประชาสังคม) จนถึงระดับรากหญ้า (เช่น บุคคลหรือกลุ่มในชุมชนท้องถิ่น) แนวคิดนี้ชี้ว่าการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนต้องอาศัยผู้นำทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำระดับกลาง ซึ่งมีสถานะทางสังคมและได้รับการยอมรับจากชุมชน แต่ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจรัฐโดยตรง Lederach จึงให้ความสำคัญกับผู้นำระดับกลางนี้มากที่สุด โดยมองว่าเป็นตัวกลางเชื่อมต่อระหว่างผู้นำระดับสูงและระดับรากหญ้าในการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน

ดังนั้น การออกแบบเครื่องมือสำรวจความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนกระบวนการสันติภาพจึงควรคำนึงถึงความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่างที่สะท้อนเสียงของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐ (Party A) ฝ่ายที่เห็นต่างจากรัฐ (Party B) หรือภาคประชาสังคมและประชาชนทั่วไป (Party C) ข้อมูลที่ได้จากการมีส่วนร่วมของกลุ่มเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้กระบวนการพูดคุยสันติภาพมีความชอบธรรมมากขึ้น แต่ยังช่วยให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย Peace Survey ครั้งที่ 7 ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมจากการสำรวจเชิงปริมาณของ Peace Survey ครั้งล่าสุด เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน 73 คน บนฐานการกำหนดคุณสมบัติความเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 14 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 Party A, B และผู้อำนวยการความสวด กลุ่มที่ 2 ผู้นำศาสนา กลุ่มที่ 3 นักการเมือง กลุ่มที่ 4 ภาคประชาสังคม กลุ่มที่ 5 ผู้นำสตรี กลุ่มที่ 6 ผู้ติดตามและวิเคราะห์กระบวนการสันติภาพอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่ 7 ตัวแทนกลุ่มเยาวชน กลุ่มที่ 8 ผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์/นักธุรกิจรุ่นใหม่กลุ่มที่ 9 นักธุรกิจรุ่นเก่า กลุ่มที่ 10 สื่อมวลชน กลุ่มที่ 11 ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ กลุ่มที่ 12 กลุ่มผู้ประท้วงทางสังคม กลุ่มที่ 13 ผู้ที่ทำงานชายแดนใต้แต่ไม่ได้มีภูมิภานาในชายแดนใต้ และกลุ่มที่ 14 ตัวแทนคนนอกพื้นที่ที่ขับเคลื่อนประเด็นชายแดนใต้

โดยในบทความนี้จะมุ่งเน้นเฉพาะความคิดเห็นของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจาก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักการเมือง และเจ้าหน้าที่รัฐจำนวน 12 คน ได้แก่ กลุ่มนักการเมือง จำนวน 7 คน ประกอบไปด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ตัวแทนพรรคการเมือง และผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 5 คน ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากหน่วยงานความมั่นคง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสาธารณสุข

เกณฑ์การคัดเลือกคุณสมบัติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยได้กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีข้อบ่งชี้คุณสมบัติในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ความเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ/สันติสุข และมีการติดตามข้อมูลข่าวสารเรื่องกระบวนการสันติภาพ/สันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างใกล้ชิด
2. เป็นผู้มีภูมิภานาเดิมอยู่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และอีก 5 อำเภอของจังหวัดสงขลา (หาดใหญ่ จะนะ เทพา สะบ้าย้อย และนาทวี) และผู้คนนอกพื้นที่ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ชายแดนใต้อย่างใกล้ชิด
3. เป็นผู้นำทางความคิด มีบทบาท และมีอิทธิพลต่อกลุ่ม/ชุมชน/สังคม รวมทั้งเป็นที่รู้จัก มีเครือข่ายความสัมพันธ์กว้างขวาง
4. เป็นตัวแทนที่แสดงถึงสัดส่วนความหลากหลายของกลุ่ม เช่น เพศ วัย ศาสนา ชาติพันธุ์ และกลุ่มแนวคิดทางการเมือง

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์กลุ่มนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ สามารถแบ่งเป็น 5 ส่วนตามกรอบคำถาม ดังนี้ 1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ 2) ความคิดเห็นต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) ความคิดเห็นต่อประเด็นการแสวงหาทางออกทางการเมือง 4) ความคิดเห็นต่อท่าทีและมาตรการของรัฐบาล และ 5) ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพชายแดนใต้

1) ความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ

ในภาพรวมเมื่อสอบถามความคิดเห็นต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนมุมมองรวมไปถึงความเชื่อมั่น และความคาดหวังต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพที่แตกต่างหลากหลาย โดยสามารถจำแนกออกเป็นสามกลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่เห็นว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นพัฒนาการเชิงบวก กลุ่มที่มองว่าเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยและไม่ได้คาดหวังกับแนวทางนี้

1.1) การพูดคุยสันติภาพมีพัฒนาการเชิงบวก

กลุ่มแรกมองว่าการพูดคุยสันติภาพเป็น “นิมิตหมายที่ดี” ในการเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความตั้งใจในการแก้ไขปัญหา แม้อาจยังไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมชัดเจนก็ตาม ดังสะท้อนจากความเห็นว่า “...ในความคิดส่วนตัว กระบวนการที่รัฐไทยกับกลุ่มผู้เห็นต่างทำก็ดีกว่าไม่ได้ทำ...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

สำหรับประเด็นความมั่นใจต่อกระบวนการพูดคุยสันติภาพ พบว่าผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นที่หลากหลาย โดยกลุ่มนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่นๆ แสดงท่าทีค่อนข้างมั่นใจว่ากระบวนการดังกล่าวจะสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง ตัวอย่างเช่น “...ผมก็มีความมั่นใจว่าจะแก้ไขได้...” (นักการเมือง 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566) และ “...คิดว่ามันน่าจะแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้ในอีกระดับหนึ่ง...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

1.2) การพูดคุยสันติภาพเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ขณะที่กลุ่มที่สองเห็นว่าการพูดคุยเป็นแนวทางสากลที่หลายพื้นที่ทั่วโลกนำมาใช้เพื่อจัดการกับความขัดแย้ง “...การพูดคุยกันเป็นแนวทางที่ทั่วโลกในพื้นที่ที่เกิดความขัดแย้งเขาใช้กัน...” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

ข้อเสนอแนะที่สำคัญอีกประการคือ กระบวนการพูดคุยสันติภาพควรมีความต่อเนื่อง เพื่อสร้างความไว้วางใจและเปิดพื้นที่ให้คู่ขัดแย้งสามารถสื่อสารความต้องการโดยตรงไปตรงมา ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ชี้ว่าการเจรจาที่หยุดชะงักและขาดความต่อเนื่องมักส่งผลกระทบต่อบรรยากาศความเชื่อมั่น ตัวอย่างเช่น นักการเมืองรายหนึ่งให้ความเห็นว่า

“...ความต่อเนื่องของการเจรจา การเปิดพื้นที่ การสร้างความไว้วางใจ เช่น เราถึงขั้นตอนที่จะต้องให้กลุ่มที่เขาประกาศว่าเห็นต่างเนี่ยเดินเข้าประเทศไทย แล้วมาร่วมวงเจรจาในประเทศได้จริง โดยที่ไม่ต้องมีการดำเนินคดี ผมมองว่าเราเดินเรื่องของการเจรจามาหลายสิบปี เรายังไม่ยอมถึงขั้นเป็นพื้นที่ Safety Zone...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

1.3) ไม่เห็นด้วยและไม่ได้คาดหวังกับการพูดคุยสันติภาพ

อย่างไรก็ดี ยังมีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่า “...การดำเนินกระบวนการดังกล่าวอาจเปิดช่องให้ต่างชาติเข้ามาบีบบังคับ ส่งผลให้ความขัดแย้งภายในถูกยกระดับเป็นปัญหาระหว่างประเทศ อีกทั้งยังสะท้อนถึงความไม่เห็นด้วยกับการใช้คำว่า “การพูดคุยสันติภาพ” โดยเสนอให้ใช้คำว่า “การพูดคุยสันติสุข” แทน ที่เราทำอย่างนี้ เพราะเรามีข้อเงื่อนไขอยู่แล้วว่า ข้อยุติในเรื่องของปัญหามันเป็นปัญหาภายในประเทศเรา...” (นักการเมือง 07, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 มิถุนายน 2566)

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลบางส่วนที่ไม่มั่นใจต่อประสิทธิผลของกระบวนการพูดคุย โดยให้เหตุผลว่าการดำเนินการที่ผ่านมายังขาดประสิทธิภาพและไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล จึงไม่ต้องการคาดหวังต่อผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้น ดังที่มีผู้สะท้อนว่า “...มัน (การพูดคุยสันติภาพ) ยังไม่ได้มีประสิทธิภาพ จนทำให้เราไม่ได้ไปสนใจแล้วด้วยซ้ำ ช่วงหนึ่งเรารู้สึกว่าเขาก็เจรจากันเหมือนเดิมไหม Party A และ Party B...” (นักการเมือง 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566) และ “...มีความรู้สึกที่ว่าเวทีนี้จะมีประโยชน์อีกไหม เราจะคาดหวังอะไรไม่ได้เลย เพราะตั้งเวทีหลายรอบ แต่ไม่รู้ว่ในเวทีครั้งนั้นมีเนื้อหาหรือสาระอะไรบ้าง...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

สำหรับประเด็นความหวังว่ากระบวนการสันติภาพจะสามารถลดความรุนแรงและนำไปสู่การสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้หรือไม่นั้น พบว่ามีทั้งมุมมองเชิงบวกและเชิงลบ กลุ่มหนึ่งมองว่ากระบวนการดังกล่าวยังคงเป็นความหวังสำคัญในการคลี่คลายปัญหาและสร้างบรรยากาศแห่งสันติสุขในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนกลับแสดงท่าทีในทางตรงกันข้าม โดยเห็นว่ายัง “ไม่มีความหวังใดๆ” เนื่องจากปัญหาที่ดำเนินอยู่มีลักษณะยืดเยื้อ ขาดความชัดเจนในทิศทาง และยังมีข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งประชาชนในพื้นที่ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่อาจมองเห็นศักยภาพของกระบวนการดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

“...กระบวนการมันนานจนมีความรู้สึกว่าจะที่นี่จะมีประโยชน์อีกไหมในครั้งหน้า เพราะว่าเราจะคาดหวังไม่ได้ ถ้าจะพูดตรงๆ นี่คือ เราจะคาดหวังอะไรไม่ได้เลย... ผมคิดว่า ผมไม่ได้คาดหวังแล้วก็ไม่แน่ใจว่าประชาชนส่วนใหญ่จะคาดหวังหรือไม่ และสิ่งที่มันส่งผลลงมันเป็นผลมาจากที่คุยจริงหรือไม่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

2) ความคิดเห็นต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการรวบรวมข้อมูลพบว่ามีข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อการพัฒนาแนวทางการปรึกษาหารือกับประชาชนในพื้นที่ชายแดนใต้ โดยสามารถสรุปได้เป็นประเด็นหลัก ดังนี้

2.1) การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ย้ำถึงความสำคัญของการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม มีข้อท้วงติงว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งหมดในลักษณะ “ครอบคลุมทุกคน” อาจไม่สามารถทำได้จริง จึงจำเป็นต้องกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าใครควรเป็นผู้แทน เช่น นักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติ ภาคประชาสังคม องค์กรเอกชน หรือแม้แต่สำนักงานเลขาธิการคณะประสานงานระดับพื้นที่ (สล.3) ซึ่งเป็นกลไกกลางในกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้การกำกับดูแลของ กอ.รมน.ภาค 4 ส่วนหน้า ก็ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์

โดยผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งระบุว่า

“...คำถามคือ ควรจะมีกฎเกณฑ์อย่างไรในการที่จะถือได้ว่ามีตัวแทนจากทุกกลุ่ม ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งควรมีตัวแทนจากกลุ่มคนต่างๆ และบุคคลที่เป็นตัวแทนได้ดีที่สุด มองว่าตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้ง อย่างน้อยต้องมีประชาชนเลือก 2-3 หมื่นคน เลยมองว่าควรไปโฟกัสนักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติ ซึ่งถือเป็นความชอบธรรมในการเป็นตัวแทนของ การมีส่วนร่วม และในลำดับต่อไป อาจจะเป็นกลุ่มภาคประชาสังคมที่มีกลุ่มชัดเจนและมีการเลือกตั้งเพื่อเป็นตัวแทนกลุ่มนั้นๆ จึงถือได้ว่าการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มจริงๆ แต่ปัญหาที่มักจะมีคือ นักการเมืองท้องถิ่นบางส่วนไม่เข้าใจกระบวนการพูดคุยสันติภาพ ส่วนใหญ่มองในเรื่องของงบประมาณพัฒนาท้องถิ่น และอีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจในกระบวนการเป็นตัวแทนของประชาชนคือ สล.3 แต่ปัญหาคือมักจะถูกมองว่า เป็นกลุ่มของทหาร ในขณะที่เดียวกัน ก็อาจถูกมองว่ามี สล.3 ที่เป็นฝ่ายมวลชนของ BRN ด้วย การที่ไม่มีมวลชนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมาเป็นตัวแทน ส่งผลให้การพูดคุยสันติภาพ ยังไม่ขยับเท่าที่ควร เหมือนไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน...” (นักการเมือง 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

สถาบันพระปกเกล้า

ในขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักการเมืองเสนอว่าตัวแทนของประชาชนที่จะเข้ามาบิบบาทในกระบวนการพูดคุยควรเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือเลือกโดยชุมชน เช่น นักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มเปราะบาง หรือสภาเด็กและเยาวชน ทั้งนี้เพื่อให้เสียงของประชาชนถูกส่งต่อไปถึงโต๊ะเจรจาอย่างแท้จริง “...เสียงที่สะท้อนควรผ่านตัวแทนพวกเขาหรือประชาชนสู่บนโต๊ะเจรจาสันติภาพ ฉะนั้นกระบวนการสันติภาพจะออกมาในรูปแบบไหนไม่สำคัญ ที่สำคัญคือต้องมีเสียงของทุกภาคส่วนเข้ามา” (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ ยังพบข้อท้าทายที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจของนักการเมืองท้องถิ่นซึ่งมักมองปัญหาในมิติของงบประมาณมากกว่ากระบวนการสันติภาพ รวมถึงประเด็นการมีส่วนร่วมของ สล.3 ที่ยังถูกมองว่าเชื่อมโยงกับฝ่ายความมั่นคง จึงอาจไม่สามารถทำหน้าที่แทนประชาชนได้อย่างแท้จริง อีกหนึ่งประเด็นที่ควรได้รับความสำคัญ คือ การให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพ โดยผู้แทนหน่วยงานภาครัฐเสนอว่า

“...การให้ความรู้ในเรื่องสันติภาพกับประชาชน เป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่ต้องเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง หรือการใช้กลไกของ CSO (ภาคประชาสังคม) เข้าไปช่วยในพื้นที่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2566)

ในทำนองเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลจากฝ่ายการเมืองเห็นว่า “...กระบวนการปรึกษาหารือควรดำเนินการโดยบุคคลที่ประชาชนไว้วางใจ ไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐโดยตรง เช่น ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือบุคลากรด้านการศึกษา ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นทั้งในระดับชุมชนและระดับราชการ...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566; เจ้าหน้าที่รัฐ 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2566)

นอกจากนี้ ข้อเสนอที่ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง คือ การเปิดเผยข้อมูลผลการพูดคุยหรือการเจรจาในทุกครั้ง เพื่อให้ประชาชนสามารถรับรู้ความคืบหน้าและตรวจสอบได้อย่างโปร่งใส ดังที่ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งได้กล่าวว่า

“ประชาชนควรมีสิทธิรับรู้ในการกำหนดประเด็น หรือการพูดคุยเจรจาในแต่ละครั้ง ควรมีการเปิดเผยข้อมูล หรือรายงานผลของการเจรจาเป็นระยะอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เห็นว่าแต่ละฝ่ายได้ดำเนินการทำอะไรบ้างแล้ว ไม่ใช่มีการเจรจา แต่ประชาชนกลับไม่รู้ในเรื่องของพื้นที่ตนเองเลย เพราะสิ่งเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับความน่าเชื่อถือ คือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะ หรือรับทราบความเคลื่อนไหวเป็นระยะ ประชาชนจะได้รับทราบถึงว่าเรามีส่วนร่วมนั้นทำได้มาน้อยเพียงใด” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

2.2) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการมีส่วนร่วม

เนื่องจากความคิดเห็นของประชาชนมีความหลากหลาย การสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” สำหรับการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีจึงเป็นประเด็นสำคัญ ผู้นำชุมชนซึ่งมีความเข้าใจต่อทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับรัฐ สามารถทำหน้าที่เป็นคนกลางที่สร้างความไว้วางใจได้ ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐได้ให้ความเห็นว่า

“...ผู้นำในระดับชุมชนซึ่งมีความเข้าใจและมองออกว่า ใครบุคคลใดที่มีมุมมองที่เห็นด้วยกับรัฐและไม่เห็นด้วยกับรัฐ ผู้นำชุมชนจึงต้องมีความเข้าใจทั้งสองฝ่าย ฉะนั้น ความเป็นกลางของผู้นำชุมชนทำให้ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้อย่างปลอดภัย ในการรับรู้ข้อมูล ให้ข้อมูล หรือข้อสรุปของพื้นที่ในการพูดคุย ที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศอ.บต. พยายามให้ CSO เข้ามาทำงานในส่วนนี้ แต่มีข้อจำกัดจากหน่วยงานความมั่นคง จึงได้มีการให้ สล.3 ของกอ.รมน.มีบทบาทในการสร้างบรรยากาศสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้มีส่วนร่วม แต่บางฝ่ายก็ยังมองว่าเป็นเครื่องมือของฝ่ายความมั่นคง ดังนั้น ต้องหา CSO ที่เป็นกลาง ทำงานอย่างเป็นกลาง โดยที่รัฐต้องไม่หนุนหลัง ซึ่งสิ่งนี้ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในพื้นที่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลอีกกลุ่มหนึ่งสะท้อนข้อกังวลว่าการปรึกษาหารือที่ผ่านมายังขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากดำเนินไปตามระบบราชการที่ไม่เอื้อต่อการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง “...การดำเนินรูปแบบการรับฟังหรือปรึกษาหารือกับประชาชน ทำได้เพียงแต่กระบวนการรับฟัง ในขณะที่กระบวนการดังกล่าว ยังไม่ได้มีความเป็นทางการที่เป็นไปตามระบบของราชการ...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

2.3) การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วม

กลไกการมีส่วนร่วมถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความชอบธรรมและการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ผู้ให้ข้อมูลหลายรายเห็นพ้องว่า ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงกลไกเหล่านี้ โดยเน้นว่าผู้แทนประชาชนที่มีบทบาทในเวทีสาธารณะควรเป็นบุคคลที่มาจากพื้นที่จริง มีความเข้าใจบริบทและปัญหาของประชาชนอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างเช่น ความเห็นของผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่ระบุว่า

“...การเป็นตัวแทนจากประชาชน เป็นกระบอกเสียงให้แก่พี่น้องประชาชน มันควรเป็นตัวแทนที่มาจากพื้นที่ของพี่น้องประชาชน เป็นบุคคลในพื้นที่ที่มีความเข้าใจบริบทพื้นที่ เข้าใจประชาชน จึงจะสามารถสะท้อนปัญหาแทนประชาชนได้ดี...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

สำหรับประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าการปรึกษาหารือกับประชาชนเป็นแนวทางที่สำคัญ เนื่องจากเป็นกลไกในการสะท้อนเสียงและความต้องการของประชาชน

สถาบันพระปกเกล้า

อย่างไรก็ตาม ยังมีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการที่จะนำมาใช้ โดยผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐเสนอว่าการปรึกษาหารือควรเป็นการรวมเสียงจากทุกภาคส่วน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการทำประชาคม การประชาพิจารณ์ หรือกระบวนการขอความเห็นชอบ ซึ่งจะช่วยสร้างความคล่องตัวและความสำเร็จของการดำเนินงาน “...การปรึกษาหารือควรรวมเสียงของทุกฝ่าย...เพราะบทเรียนสำคัญในกระบวนการสันติภาพคือ การมีเสียงของทุกภาคส่วนเข้ามา...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

อีกประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลเน้นย้ำคือ กลไกการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพยังไม่เพียงพอและไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มประชาชน การรับรู้ข้อมูลของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังพึ่งพาสื่อมวลชนมากกว่า การสื่อสารโดยตรงจากคณะผู้เจรจา ทำให้เกิดข้อกังขาในความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่รัฐรายหนึ่งระบุว่า

“...บางครั้งการเจรจาเท่าที่ได้ยินจากสื่อ กลุ่มที่เจรจายู่มั่นยังไม่ครอบคลุมกลุ่มอื่นๆ ทำให้การเจรจาดูว่าจะยังเกิดผลน้อยอยู่...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

เพื่อแก้ไขข้อจำกัดนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลายรายเสนอว่าการพูดคุยควรถูกยกระดับให้ประชาชนรับรู้มากขึ้น พร้อมทั้งควรมีการแถลงข่าวหรือการเปิดเผยข้อมูลอย่างเป็นทางการหลังการเจรจา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและทำให้ประชาชนเห็นถึงความคืบหน้าของกระบวนการ ดังนั้นการเมืองให้ความเห็น “...การพูดคุยหลังการพูดคุยยังมี Statement ที่ออกมา ซึ่งมันก็ถือว่าเป็นพัฒนาการที่ดีขึ้น ในแง่ของทำให้ประชาชนมีความรับรู้ที่มากขึ้น...” (นักการเมือง 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566) และ “...เราต้องยกระดับการพูดคุยและให้เป็นที่รับรู้ของชาวบ้าน...” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

3) ความคิดเห็นต่อประเด็นการแสวงหาทางออกทางการเมือง

3.1) ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจ

การแสวงหาทางออกทางการเมือง ถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการสันติภาพ โดยเฉพาะในมิติของการกระจายอำนาจ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลบางส่วนสะท้อนถึงความกังวลของประเทศไทยที่มีภวาระเร่งด่วนต่อการแบ่งแยกดินแดน “...ที่ผ่านมารัฐไทยกลัวการแบ่งแยกดินแดนมากเกินไป...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566) ขณะที่ความคิดเห็นส่วนใหญ่เห็นว่าการหาทางออกทางการเมืองควรตั้งอยู่บนข้อตกลงการพูดคุยตามประเด็นสำคัญที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งพัฒนากลไกการเจรจาทั้งรูปแบบเก่าและใหม่ และเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีบทบาทร่วมกัน

ประเด็นเรื่องรูปแบบการปกครองและการกระจายอำนาจเป็นหนึ่งในข้อท้าทายที่ผู้ให้ข้อมูลจากหลายภาคส่วนเห็นพ้องต้องกันว่า มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ ไม่ว่าจะเป็นตัวแทน Party A (ตัวแทนฝ่ายรัฐบาล), Party B (ตัวแทนขบวนการต่อสู้หรือฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐ) และผู้อำนวยการความสวดก เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ ภาคประชาสังคม ผู้นำเยาวชน ผู้นำสตรี นักการเมือง ตลอดจนผู้ประกอบการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ต่างสะท้อนว่า จำเป็นต้องมีการพูดคุยอย่างจริงจังถึงรูปแบบการกระจายอำนาจเพื่อสร้างหลักประกันด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และลดความหวาดระแวงระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาที่หลากหลายในพื้นที่ ดังที่นักการเมืองรายหนึ่งกล่าวว่า

“...สิ่งที่เป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ ประชาชนทุกเชื้อชาติต้องไม่มีความหวาดระแวงกัน ทำอย่างไรให้คนที่ต่างศาสนากันอยู่ร่วมกันได้...พอมีการปกครองรูปแบบพิเศษ หรือมีการกระจายอำนาจมากขึ้น ทำให้ฝ่ายหนึ่งอยู่ในพื้นที่สูญเสียอำนาจต้องไม่เกิดขึ้น อำนาจรัฐที่เข้าไปดูแลจัดการเรื่องนี้ต้องทำอย่างระมัดระวังที่สุด...” (นักการเมือง 03, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 พฤษภาคม 2566)

3.2) เห็นด้วยกับโครงสร้างปัจจุบัน

สำหรับรูปแบบการปกครอง ผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองที่แตกต่างกัน บางกลุ่มยังคงสนับสนุนโครงสร้างปกติในปัจจุบัน โดยมองว่ามีความเหมาะสมเพียงพอ “...ระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็ดีมากอยู่แล้ว ไม่ควรจะมีรูปแบบพิเศษอีก ประชาชนพอใจกับรูปแบบการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน...” (นักการเมือง 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 มิถุนายน 2566) ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งเสนอว่า “...ควรพิจารณาทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งการกระจายอำนาจและการปกครองตนเอง โดยประชาชนในพื้นที่ควรมีสิทธิในการตัดสินใจเช่นเดียวกับพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงอย่างภูเก็ต ชลบุรี และเชียงใหม่...” (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

3.3) เน้นการสร้าง ความเข้าใจและวางแผนร่วมกัน

อีกประเด็นหนึ่งคือความจำเป็นในการให้คำนิยามทางการเมืองที่ชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนเสนอให้กำหนดความเข้าใจร่วมกันทั้งในเรื่องวัตถุประสงค์และสาระสำคัญของข้อเสนอ เช่น “...การใช้ภาษามลายูเป็นภาษาราชการ ซึ่งสะท้อนข้อเรียกร้องเชิงอัตลักษณ์มากกว่าการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง...” (นักการเมือง 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้จัดทำแผนพัฒนาหรือ Road Map สำหรับจังหวัดชายแดนใต้ในระยะ 5 ปี เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในมิติการปกครอง การศึกษา ทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างสังคม (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566) รวมถึงการปรับปรุงบทบาทขององค์กรทางศาสนา เช่น มัสยิดหรือคณะกรรมการอิสลาม เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะผู้หญิง (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

4) ความคิดเห็นต่อทำที่และมาตรการของรัฐบาล

4.1) ประเด็นเร่งด่วนสำหรับรัฐบาล

ความคาดหวังต่อรัฐบาลสะท้อนถึงความต้องการให้เกิดการทำงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาประเทศในภาพรวมและการให้ความสำคัญกับพื้นที่ชายแดนใต้ เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้กล่าวถึงโจทย์สำคัญที่รัฐบาลควรเร่งดำเนินการว่า

“...ปัญหาหลักๆ ของพื้นที่ ที่ควรมาแก้ไขร่วมกันดีกว่า ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน คือการแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นหลัก ทำอย่างไรให้คนอึดท้องแล้วได้ มาช่วยกันคิด ทำอย่างไรให้คนได้รับการศึกษาคิดอย่างมีสติ คิดด้วยปัญญา ทำยังไงให้คนมีอาชีพ มีรายได้ มีความมั่นคงในชีวิตนี่คือสิ่งสำคัญที่สุด...” (นักการเมือง 06, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 มิถุนายน 2566)

นอกจากนั้น ยังมีการสะท้อนถึงความคาดหวังในการส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ เพื่อสร้างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ร่วมกัน ซึ่งถือเป็นแนวทางที่จะขยายโอกาสของพื้นที่และลดข้อจำกัดในการพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผู้ให้ข้อมูลหลายรายเห็นพ้องกันว่า รัฐบาลควรยกระดับการแก้ไขปัญหาชายแดนใต้เป็น “วาระแห่งชาติ” และเปิดพื้นที่พูดคุยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อลดข้อจำกัดที่เกิดจากการรวมศูนย์ของรัฐ โดยผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งได้เสนอว่า

“...สิ่งทีในการพูดคุยบางครั้งมันต้องลดความต้องการของแต่ละฝ่ายลงบ้าง แล้วก็มาเอาประชาชนมาเป็นศูนย์กลางจริงๆ แล้วก็เอาปัญหาจากประชาชนขึ้นมาเป็นตัวอย่างเป็นต้นแบบการพูดคุย ผมยกตัวอย่าง วันนี้พอพูดคุย แต่ว่ายังมีระเบิด ผมถามว่าคนที่ทุกข์คือใคร ก็ประชาชน ทหารเขาก็ไม่ได้ ทุกข์อะไรของเขานะครับ อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่ทุกข์ แต่ว่าคนที่ทุกข์คือคนที่อยู่ในพื้นที่ เพราะฉะนั้นถ้าเราเอาประชาชน ความทุกข์ของประชาชนเป็นที่ตั้งและเราคิดว่าเราจะช่วยกันทำไงให้ความทุกข์ของประชาชนให้หมดเร็วที่สุด...ผมถามว่าแล้ววันนี้ถ้าเราเอาประวัติศาสตร์เป็นเป็นตัวเดิน แต่ประชาชนทุกข์ยาก สุดท้ายผมถามว่าคุณรักษาประวัติศาสตร์ได้ไหม เพราะผมเชื่อนุชย์คือ Economic man... ผมว่าทุกฝ่ายเป็นข้ออ้าง แต่ถ้าเมื่อไหร่เอาประชาชนมาว่า แล้วก็มาว่าเริ่มตั้งแต่ประชาชนขึ้นมาเลย แล้วค่อยมาหาข้อสรุปปลายทางว่าแบบไหนดีที่สุด ซึ่งผมคิดว่าสิ่งที่เรียกร้องทั้ง สองฝ่ายนี้มันไม่ใช่สาระอะไรจริงๆ ถ้าเอาประชาชนเป็นตัวตั้ง ผมพูดเลย อำนาจได้มา แต่ถ้าประชาชนยังหิว ก็ไม่มีประโยชน์ ประชาชนยังยากจนก็ไม่มีประโยชน์...” (นักการเมือง 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

4.2) การเจรจา/พูดคุยสันติภาพ

ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านหนึ่งสะท้อนว่า การพูดคุยไม่ควรถูกจำกัดเพียงในพื้นที่ชายแดนใต้หรือกำหนดกรอบด้วยประเด็นการแบ่งแยกดินแดนเท่านั้น แต่ควรเปิดให้สังคมได้แลกเปลี่ยนในมิติต่างๆ อย่างรอบด้าน หากไม่เปิดพื้นที่สนทนาอย่างเพียงพอ ความเข้าใจของสังคมก็จะถูกครอบงำด้วยมิติความมั่นคงเพียงด้านเดียว

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการยกระดับโครงสร้างการเจรจา เช่น ความเห็นที่ว่า “...สุดท้ายแล้วเรามองว่าเรื่องกระบวนการสันติภาพสถานการณ์ในสามจังหวัด ต้องเอาไปคุยตรงกลาง จะปล่อยให้เราพูดคุยเองมันไม่ได้แล้ว จะปล่อยให้คนระดับนายพล ทหารคุยกันก็ไม่ตอบโจทย์ ... อย่างน้อยๆ ต้องเป็นวาระแห่งชาติก่อน อย่าปล่อยให้คนที่นี่คุยกันเอง เรียกร้องกันเอง เพราะว่าคนในระดับรากหญ้า ที่นี้ไม่ได้มีพลังพอที่จะต่อสู้กัน แค่ทำมาหากินก็เหนื่อยมากพอแล้ว...” (นักการเมือง 05, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤษภาคม 2566)

แนวคิดเรื่องการลดบทบาทของกองทัพและเปิดโอกาสให้กลุ่มที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจาได้รับการเน้นย้ำจากผู้ให้ข้อมูลหลายราย โดยหนึ่งในนั้นได้กล่าวว่า

“...อยากให้เห็นรัฐบาลใหม่ดำเนินงานในลักษณะที่เขาเรียกว่า การเมืองนำการทหาร ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ในมิติของกระบวนการสันติภาพ ที่ผ่านมาเน้นเป็นการจัดเวทีเพื่อจะดึงแนวทางต่างๆ โดยดึงความเห็นจากไกลๆ ที่ผ่านมามากมาย ปีเป็นลักษณะทหารกำหนดนโยบาย ซึ่งในหลาย ๆ ครั้งมันไปขัดแย้งกับพี่น้องประชาชนเรา ในรัฐบาลใหม่คงต้องหารูปแบบใหม่ๆ มาตรการใหม่ๆ มาตรการหนึ่งคือจะทำให้พี่น้องประชาชนของเรามีความรู้สึกปลอดภัย มีความรู้สึกว่าการราชการเองมีความจริงใจต่อการแก้ปัญหา...” (ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

ในทำนองเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลอีกท่านเสนอให้เปลี่ยนโครงสร้างคณะพูดคุย โดยลดสัดส่วนผู้นำที่มาจากราชการและเพิ่มผู้ที่มีองค์ความรู้ด้านกระบวนการเจรจาสันติภาพอย่างแท้จริง

“...ควรเปลี่ยนหัวหน้าพูดคุยที่เป็นทหารออกไปก่อน...แล้วเอาคนที่มีความคิดในกระบวนการเจรจาจริงๆ ที่มีองค์ความรู้จริงๆ มานั่งช่วยกัน ไม่ใช่ว่าเขาไม่ดืนะแต่ทัศนะของเขา ตลอดชีวิตของเขาทำงานราชการแบบนั้น ถ้าจะไปเปิดโลกทัศน์ให้กว้างกว่านี้ก็จะยาก โดยเฉพาะรายล้อมของเขาเป็นแบบนั้น หากคนอื่นเป็นหัวหน้าเจรจาแทน เลือกรับรอบคอบ แล้วก็สุขุม คนที่เป็นนักเจรจา คนที่เป็นตัวแทนที่ถือธงตามเป้าของเราจริงๆ ต้องไม่มีวาระซ่อนเร้น เรื่องของการเมือง ผลประโยชน์ เรื่องของความมั่นคง...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

4.3) การสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ

นอกจากประเด็นการจัดการเชิงโครงสร้างแล้ว ยังมีการสะท้อนถึงความจำเป็นของการสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมที่เกื้อหนุนต่อการอยู่ร่วมกันของผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะการสร้าง ความไว้วางใจระหว่างชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า

“...อยากเห็นในภาพของรัฐบาลที่มีความเข้าใจกับปัญหาสามจังหวัดมากขึ้น แล้วก็เปิดโอกาสให้พี่น้องประชาชนทั้งพี่น้องไทยพุทธ พี่น้องไทยมุสลิม สามารถใช้ชีวิตอย่างปกติสุข แล้วก็ไม่ต้องระแวงตอนนี้เราเห็นภาพแนวโน้มที่มันเอื้อต่อความต่อกระบวนการสันติภาพก็คือ การที่ทางราชการเปิดโอกาสให้พี่น้อง ประชาชนโดยเฉพาะพี่น้องมุสลิมสามารถใช้ภาษามลายูได้ สามารถแต่งกายในเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของตัวเองได้ สามารถแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมดีๆ ของเราได้ ผมว่าตัวนี้สำคัญเลยที่จะทำให้การเดินกระบวนการสันติภาพต่างๆ มันจะเป็นในทิศทางที่ดีขึ้น...” (เจ้าหน้าที่รัฐ 02, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 มิถุนายน 2566)

5) ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อท้าทายสำคัญต่อสันติภาพชายแดนใต้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า ผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มนักการเมือง และตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่ต่างสะท้อนถึงข้อท้าทายที่หลากหลายต่อการขับเคลื่อนกระบวนการสันติภาพ โดยสามารถจัดกลุ่มประเด็นสำคัญได้ดังนี้

5.1) ความคลางแคลงใจและความจริงใจระหว่างคู่ขัดแย้ง

ประเด็นเรื่องความไว้วางใจถือเป็นอุปสรรคสำคัญ เนื่องจากการเจรจาที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 ระหว่างรัฐไทยกับผู้เห็นต่างจากรัฐยังไม่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าที่ชัดเจน ความไม่เชื่อมั่นในเจตนารมณ์ของคู่เจรจาก่อให้เกิดความกังวาลทั้งจากนักการเมือง ภาคประชาสังคม และนักวิชาการที่ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับความชอบธรรมของผู้แทนที่เข้าร่วมโต๊ะเจรจา โดยมีคำถามว่าผู้ที่อ้างตนเป็นตัวแทนประชาชนปาดานีนัน ได้รับฉันทามติจากประชาชนในพื้นที่จริงหรือไม่ และข้อเสนอที่ได้จากการเจรจาสามารถสะท้อนปัญหาและผลกระทบที่ประชาชนเผชิญอยู่จริงหรือไม่ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งระบุว่า

“...คำถามของหลายๆ คนบอกว่า คนที่ขึ้นไปพูดคุยบนโต๊ะเจรจากับ Party A หรือรัฐบาลไทย แล้วเขาอ้างตัวเองว่าเป็นคนปาดานี คำถามต่อมาของคนหลายคนจะถามว่า ใครเป็นคนมอบฉันทามติว่า

เขาเป็นตัวแทนคนปาตานี ... อันนี้เป็นคำถามที่ตอบยากกว่าในความเป็นตัวแทนเขาใช้เกณฑ์อะไร...”
(นักการเมือง 01, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

5.2) ประสิทธิภาพและความต่อเนื่องของการเจรจาสันติภาพ

ผู้ให้ข้อมูลจากหลายกลุ่มตั้งข้อสังเกตว่า ประสิทธิภาพของการเจรจาสันติภาพยังถูกจำกัดภายใต้กรอบแนวทางความมั่นคง โดยมีทหารและหน่วยงานความมั่นคงเป็นกลไกหลัก สิ่งนี้ทำให้การจัดการปัญหาขาดมิติทางการเมืองและสังคมที่หลากหลาย อีกทั้งยังถูกตั้งคำถามว่า การเจรจาที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การยุติความรุนแรง การวางอาวุธ หรือการสร้างข้อตกลงที่มีผลในทางปฏิบัติได้จริงเพียงใด ดังที่เจ้าหน้าที่รัฐรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า

“...ตัวแทนของ Party A, Party B, Party C เป็นตัวจริงรีเปลา ... สู้ตายแล้ว เรื่องเหล่านี้มันจะมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน วางอาวุธได้จริงรีเปลา จะไม่มีการตลบหลังกัน จะไม่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นรีเปลา...” (เจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ การหยุดชะงักของการเจรจาที่มักเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนผ่านรัฐบาล หรือช่วงรอยต่อของรัฐบาล ยังเป็นข้อท้าทายสำคัญที่ทำให้กระบวนการพูดคุยสันติภาพขาดความต่อเนื่อง ส่งผลให้กลุ่มต่างๆ มองว่ากระบวนการพูดคุยไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลตามที่คาดหวัง

5.3) โครงสร้างอำนาจรัฐและกรอบความมั่นคง

ข้อท้าทายอีกประการหนึ่งคือความแข็งตัวของโครงสร้างอำนาจรัฐ ซึ่งยังคงเน้นการจัดการปัญหาด้วยมาตรการด้านความมั่นคงและแนวคิดชาตินิยม ส่งผลให้การแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปจากกรอบที่รัฐกำหนด กลายเป็นเรื่องที่ประชาชนรู้สึกไม่มั่นใจในความปลอดภัย

ผู้ให้ข้อมูลจากหลายภาคส่วนจึงเสนอให้มีการปรับปรุงบทบาทของฝ่ายความมั่นคง รวมถึงการกระจายอำนาจให้มากขึ้น เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความมั่นคงกับสิทธิเสรีภาพ ดังที่นักการเมืองรายหนึ่งชี้ว่า

“...ตราบไต่ที่ทางราชการยังใช้โครงสร้างราชการมาใช้ในการบริหารกระบวนการเจรจา หรือการพูดคุยสันติภาพ มันก็ยังเป็นแบบนี้แหละ ... คนที่ถือธงนำต้องไม่ใช่ฝ่ายความมั่นคง มันต้องมีทัศนะที่มันกว้างกว่าความมั่นคงอย่างเดียว...” (นักการเมือง 04, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 มิถุนายน 2566)

ในทำนองเดียวกัน ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐยังตั้งข้อสังเกตว่า การใช้กฎหมายพิเศษ เช่น พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ ไม่ใช่คำตอบที่ยั่งยืน และจำเป็นต้องพิจารณาวิธีการอื่นที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและความต้องการของประชาชนในพื้นที่

อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เน้นความสำคัญของการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ จะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิดในวรรณกรรมที่กล่าวว่ากระบวนการสันติภาพที่มีความยั่งยืนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคประชาสังคม กลุ่มชายขอบ หรือประชาชนทั่วไป (Turnley, 2009; Praszkie & Bartoli, 2014) แนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับพีระมิดสันติภาพของ Lederach (1997) ที่เน้นผู้นำระดับกลาง หรือ ภาคประชาสังคม ในการเป็นโซ่ข้อกลางประสานความร่วมมือและกระตุ้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนทั้งจากระดับบน และระดับรากหญ้าเพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนสันติภาพอย่างครอบคลุม

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนข้อท้าทายสำคัญในทางปฏิบัติ กล่าวคือ การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะ “ครอบคลุมทุกคน” เป็นไปได้ยาก ความจำเป็นในการกำหนด “ผู้แทน” ของแต่ละกลุ่มจึงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ทั้งในมิติความชอบธรรม (Legitimacy) และความสามารถในการสะท้อนเสียงของประชาชนอย่างแท้จริง กรณีนี้เชื่อมโยงกับกรอบการวิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของ Ropers (2559 อ้างถึงใน บุซบง ชัยเจริญวัฒนะ, 2561) ที่ชี้ว่าควรระบุให้ชัดเจนว่าใครคือผู้ที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทในความขัดแย้ง เพื่อให้การออกแบบการมีส่วนร่วมมีความสมจริงและลดปัญหาการผูกขาดพื้นที่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

อีกประเด็นที่ผลการวิจัยสะท้อนคือ ความเข้าใจของนักการเมืองท้องถิ่นที่มีมุมมองปัญหาในมิติของงบประมาณ มากกว่าการเชื่อมโยงกับเป้าหมายด้านสันติภาพ แสดงให้เห็นถึงช่องว่างระหว่าง “การจัดการเชิงโครงสร้าง” กับ “เป้าหมายเชิงสังคม-การเมือง” อันเป็นอุปสรรคที่คล้ายคลึงกับข้อสังเกตในวรรณกรรมที่ว่าผู้นำระดับกลางหรือท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญมากในการสร้างสันติภาพ แต่ก็อาจถูกจำกัดด้วยผลประโยชน์เฉพาะด้าน (Lederach, 1997) ข้อค้นพบนี้บ่งชี้ถึงความจำเป็นที่ต้องสร้างการตระหนักรู้ (Awareness Raising) และเพิ่มพูนความเข้าใจในมิติของสันติภาพให้กับผู้นำระดับกลางหรือนักการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสันติภาพ เนื่องจากนักการเมืองท้องถิ่นมีข้อได้เปรียบในเรื่องของความใกล้ชิดกับผู้นำระดับรากหญ้าในขณะเดียวกันก็มีกลไกเชื่อมต่อกับผู้นำระดับสูง ทั้งนี้ นักการเมืองท้องถิ่นจะเป็นข้อต่อกลางที่ดีได้ หากแต่จะต้องหลุดจากความเป็นระบบราชการให้ได้

ส่วนกรณีของ สล.3 ที่ถูกมองว่าเชื่อมโยงกับฝ่ายความมั่นคงจนไม่สามารถเป็นผู้แทนประชาชนได้อย่างแท้จริงนั้น เป็นตัวอย่างสะท้อนถึงความท้าทายด้าน “ความน่าเชื่อถือ” ของตัวแทนที่เข้าร่วมกระบวนการ หากประชาชนไม่เชื่อมั่นว่าผู้แทนเหล่านี้สะท้อนผลประโยชน์ของพวกเขาได้จริง กระบวนการ

สันติภาพก็อาจสูญเสียความชอบธรรม ดังนั้น การกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้แทนที่โปร่งใสและหลากหลายจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ในอีกด้านหนึ่ง ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นข้อเสนอสำคัญคือ การให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการสันติภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการสร้าง “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ที่เน้นให้ประชาชนเข้าใจและมีศักยภาพในการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (Turnley, 2009) นอกจากนี้ การเปิดเผยข้อมูลความคืบหน้าของการพูดคุยหรือเจรจาทุกครั้งยังเป็นข้อเสนอที่มีความหมายอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยสร้างความโปร่งใส ความไว้วางใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ของประชาชนต่อกระบวนการ ทั้งยังสะท้อนการประยุกต์แนวคิดเรื่อง Peace Survey ที่มุ่งให้ประชาชนมีพื้นที่ในการแสดงออกถึงความคิดเห็นและติดตามการดำเนินการของกลุ่มผู้ขัดแย้งอย่างใกล้ชิด

สรุปและข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ผลการศึกษานี้สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง ผู้วิจัยได้ทำการประมวลประเด็นสำคัญจากการให้ข้อมูลของกลุ่มนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ โดยนำมาจัดหมวดหมู่เรียบเรียงใหม่และเสนอแนะต่อยอดจากมุมมองของผู้วิจัย ให้เป็นข้อเสนอแนะที่ครอบคลุมมิติต่างๆ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำระดับกลาง

ควรเร่งส่งเสริมให้ผู้นำระดับกลางตระหนักถึงบทบาทสำคัญในฐานะโซ่ข้อกลางที่เชื่อมประสานความเข้าใจระหว่างผู้นำระดับสูงและประชาชนระดับรากหญ้า แม้ปัจจุบันภาคประชาสังคมอีกหนึ่งภาคส่วนที่ถือว่าเป็นผู้นำระดับกลางจะมีบทบาทโดดเด่นในด้านนี้ แต่ผู้นำท้องถิ่นเองก็ถือเป็นกลไกสำคัญที่ควรยกระดับบทบาทที่เน้นการพัฒนาสาธารณูปโภคหรือการให้บริการสาธารณะเพียงอย่างเดียวไปสู่การมีส่วนร่วมสร้างสันติภาพในพื้นที่ขัดแย้งอย่างเต็มตัว

2. จัดตั้งกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหัวใจของการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน เพราะหากการเจรจามีเพียงเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มผู้ขัดแย้งโดยตรง แต่ละเลยเสียงของประชาชน จะทำให้ผลลัพธ์ของกระบวนการสันติภาพไม่สามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของสังคมได้ รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างเวทีหรือกลไกที่หลากหลายเพื่อเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนทุกกลุ่มเข้ามามีบทบาท ไม่ว่าจะเป็นเวทีสาธารณะระดับจังหวัด กลไกการปรึกษาหารือในชุมชน หรือการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการแสดงความคิดเห็นเชิงนโยบาย การสร้างความหลากหลายของช่องทางจะทำให้เสียงของเยาวชน ผู้หญิง ผู้นำศาสนา และภาคประชาสังคม ถูกสะท้อนสู่โต๊ะเจรจาสันติภาพได้อย่างแท้จริง

3. กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่แบบบูรณาการ

ในฐานะที่นักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐเป็นฟันเฟืองสำคัญที่มีบทบาททั้งการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การเจรจามีทิศทางที่ชัดเจนและสามารถรับมือกับปัญหาที่ซับซ้อนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ผู้กำหนดนโยบายควรวางแผนพัฒนาจังหวัดชายแดนใต้ในเชิงยุทธศาสตร์ที่มีทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในแต่ละช่วง เช่น การสร้างความปลอดภัยและความเชื่อมั่นในระยะสั้น การลงทุนด้านเศรษฐกิจและการสร้างงานในระยะกลาง และการกระจายอำนาจหรือการปฏิรูประบบการปกครองในระยะยาว การออกแบบแผนเชิงบูรณาการเช่นนี้จะช่วยลดความไม่แน่นอนและสร้างความต่อเนื่องของการแก้ไขปัญหาในพื้นที่

4. สนับสนุนกระบวนการเจรจาสันติภาพอย่างต่อเนื่องและโปร่งใส

กระบวนการเจรจาสันติภาพถือเป็นกลไกสำคัญในการเปิดพื้นที่สำหรับการหาทางออกจากความขัดแย้งที่ยืดเยื้อในจังหวัดชายแดนใต้ แม้จะเป็นเพียงจุดเริ่มต้น แต่ก็ถือเป็นทิศทางที่ควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ผู้กำหนดนโยบายควรให้ความสำคัญกับการผลักดันให้กระบวนการเจรจาสันติภาพดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสร้างระบบการสื่อสารเชิงสถาบันเพื่อเปิดเผยข้อมูลแก่สาธารณะอย่างสม่ำเสมอ เช่น การแถลงรายงานผลความคืบหน้าเป็นระยะ หรือการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสันติภาพระดับพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและลดความคลางแคลงใจในสังคม

5. ปรับบทบาทของรัฐบาลและโครงสร้างการเจรจา

บทบาทและท่าทีของรัฐบาลมีความสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการสันติภาพ รัฐบาลควรยึดหลัก “การเมืองนำการทหาร” โดยให้การแก้ไขปัญหาอิงกับแนวทางทางการเมืองและนโยบายมากกว่าการพึ่งพามาตรการด้านความมั่นคง ทั้งนี้ รัฐบาลควรแต่งตั้งคณะทำงานเจรจาที่มีผู้นำเป็นพลเรือน มีคุณสมบัติความเป็นกลาง และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย พร้อมทั้งลดการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งเพื่อสร้างเสถียรภาพและความน่าเชื่อถือของกระบวนการเจรจาในสายตาทั้งประชาชนและประชาคมระหว่างประเทศ

6. ยึดหลักความจริงใจและความรับผิดชอบต่อประชาชน

ความยั่งยืนของกระบวนการสันติภาพจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องแสดงความจริงใจต่อกันและต่อประชาชนในพื้นที่ โดยไม่แอบแฝงผลประโยชน์ทางการเมือง และให้ความสำคัญกับการรักษาคำมั่นสัญญาต่อประชาชน การสร้างความไว้วางใจและความศรัทธาในกระบวนการนี้เป็นรากฐาน

ที่จะนำไปสู่สันติภาพที่มั่นคงและยั่งยืน หน่วยงานรัฐและผู้เจรจาควรยึดหลักความจริงใจ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อข้อตกลงที่เกิดขึ้นในกระบวนการเจรจา ความจริงใจของฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะสะท้อนผ่านการปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา และการสร้างกลไกติดตามผลที่เปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบได้ สิ่งนี้จะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ความไว้วางใจของประชาชนเกิดขึ้น และส่งผลให้สันติภาพมีโอกาสดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ. (2561). *การจัดการความขัดแย้ง: ความรู้เบื้องต้นและกรณีศึกษา*. พี.ซี พรินติ้ง. ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 1 กุมภาพันธ์-มีนาคม 2559. (2559). ของเรา.
- ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 6 เมษายน-กรกฎาคม พ.ศ. 2564. (2564). สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.
- ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ (Peace Survey) ครั้งที่ 7 เมษายน-พฤษภาคม 2566. (2566). ของเรา.

ภาษาอังกฤษ

- Lederach, J.P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. United States Institute of Peace Press. Beyond Intractability. https://www.beyondintractability.org/essay/hierarchical_intervention_levels
- Portero, I.B., & Bolaños Enríquez, T.G. (2018). Are Persons with Disabilities Included in the Colombian Peace Process?. *Disability & Society*, 33(4), 487-491.
- Praszkie, R., & Bartoli, A. (2014). The Role of Society in the Peace Process of the Basque Country. *International Journal of Peace Studies*, 19(2), 69-93.
- Turnley, D. (2009). *Public Participation in Peacemaking: Policy Brief 2009*. Conciliation Resources. https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Public_participation_in_peacemaking_Accord_Policy_Brief_Issue_13.pdf